

Jarosiński, Bartosz

Współczesne problemy edukacji w województwie świętokrzyskim

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 19, 47-66

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Bartosz JAROSIŃSKI

Współczesne problemy edukacji w województwie świętokrzyskim

W ramach reformy polskiego systemu edukacyjnego nastąpiło przejście z modelu późnej selekcji do modelu pośredniego, w którym, likwidując zasadnicze szkoły zawodowe, jednocześnie opóźniano decyzje uczniów o wyborze przyszłego zawodu, zwracając uwagę na upowszechnienie wykształcenia ogólnego. Od roku szkolnego 1999/2000 wprowadzana była reforma ustroju szkolnego, która – w powiązaniu z nowym podziałem terytorialnym kraju – doprowadziła do decentralizacji w zakresie zarządzania oświatą.

Obecnie niemal wszystkie publiczne szkoły i placówki oświatowe są kierowane przez jednostki samorządu terytorialnego: gminy, powiaty i województwa. Zadaniem własnym gminy jest zakładanie i prowadzenie publicznych przedszkoli (w tym przedszkoli specjalnych) oraz szkół podstawowych i gimnazjów (bez szkół podstawowych i gimnazjów specjalnych). Zadaniem powiatu jest zakładanie i prowadzenie: szkół podstawowych i gimnazjów specjalnych, szkół ponadgimnazjalnych (trzyletnich liceów ogólnokształcących, dwu- i trzyletnich zasadniczych szkół zawodowych, trzyletnich liceów profilowanych, czteroletnich techników, dwuletnich uzupełniających liceów ogólnokształcących i trzyletnich techników uzupełniających), szkół sportowych i mistrzostwa sportowego, a także młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych oraz specjalnych ośrodków wychowawczych, placówek pracy pozaszkolnej (pałaców młodzieży, młodzieżowych domów kultury itp.) i innych instytucji oświatowo-wychowawczych. Zadaniem własnym samorządu województwa jest zakładanie i prowadzenie szkół i placówek o znaczeniu regionalnym.

Dotychczasowe nauczanie w ośmioletniej szkole podstawowej zostało podzielone na dwa etapy. Pierwszy obejmował podstawową szkołę (sześćioletnią, pierwszego stopnia), zaś drugi trzyletnią naukę w gimnazjum. Wprowadzone

zmiany miały na celu oddzielenie najmłodszych od najstarszych uczniów oraz wydłużenie obowiązkowego cyklu kształcenia o jeden rok, a co za tym idzie – przede wszystkim przesunięcie w czasie przyszłej selekcji; stanowił jeden z elementów reform społecznych, przeprowadzonych przez koalicję rządzącą AWS i UW, a więc przez ugrupowania uważające się za reformatorskie.

W roku szkolnym 2001/2002 po raz pierwszy w pełnej strukturze organizacyjnej (obejmującej trzy klasy) działały gimnazja. W roku szkolnym 2002/2003 rozpoczął się II etap reformy ustroju szkolnego. Pierwsi absolwenci gimnazjów kontynuowali naukę w nowo utworzonych szkołach ponadgimnazjalnych (zasadniczych szkołach zawodowych, liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych i technikach). Od roku szkolnego 2004/2005 rozpoczęły działanie dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące i trzyletnie technika uzupełniające jako wdrożenie kolejnego etapu reformy oświatowej. Oprócz nich działają – do czasu zakończenia cyklu kształcenia – szkoły ponadpodstawowe (kształcące na podbudowie programowej klasy ósmej), szkoły zasadnicze, licea ogólnokształcące, średnie szkoły zawodowe).

Zgodnie z założeniami organizacyjnymi reformy ustroju szkolnego, z dniem 1 września 2002 r. organy prowadzące dotychczasowe szkoły zasadnicze oraz szkoły średnie dla młodzieży, na podbudowie szkoły podstawowej, przekształciły je w nowe typy szkół ponadgimnazjalnych. W tych szkołach, w wyniku przekształcenia dotychczasowych szkół ponadpodstawowych, prowadzone były – obok klas pierwszych realizujących zadania dydaktyczne na podbudowie programowej gimnazjum – oddziały dotychczasowych szkół ponadpodstawowych, aż do czasu ich likwidacji w wyniku zakończenia cyklu kształcenia, realizowanego na podbudowie programowej ośmioletniej szkoły podstawowej. Organ prowadzący dotychczasową szkołę ponadpodstawową mógł zdecydować o stopniowej likwidacji szkoły z zapewnieniem możliwości jej ukończenia przez dotychczasowych uczniów. Szkoła działała wówczas, zgodnie z przepisami dotyczącymi dotychczasowych szkół ponadpodstawowych dla młodzieży, do czasu zakończenia cyklu kształcenia przez wszystkie klasy. Z dniem 1 września 2004 r. szkoły ponadpodstawowe dla dorosłych zostały przekształcone w szkoły ponadgimnazjalne. Wyjątek stanowią szkoły ponadpodstawowe postawione w stan stopniowej likwidacji, które działają do czasu zakończenia cyklu kształcenia. Organ prowadzący mógł od 1 września 2004 r. tworzyć w szkole ponadgimnazjalnej oddziały szkoły ponadpodstawowej dla dorosłych. W praktyce, w roku szkolnym 2007/2008, w systemie szkół dla młodzieży i dla dorosłych, funkcjonowały więc wygasające szkoły ponadpodstawowe, szkoły ponadgimnazjalne oraz szkoły ponadgimnazjalne, prowadzące oddziały dla uczniów realizujących program szkół ponadpodstawowych.

W analizie funkcjonowania systemu oświaty na przestrzeni kilku ostatnich lat konieczne jest uwzględnienie zmian zachodzących w szkołach, a powiązanych z powstawaniem klas gimnazjów, klas szkół ponadgimnazjalnych oraz powolnym zanikiem klas szkół ponadpodstawowych. Zmiany te wpływały w kolejnych latach szkolnych na wahanie się liczby uczniów i absolwentów odpowiednich szkół na różnych poziomach nauki.

W ramach decentralizacji zarządzanie szkołami przekazano samorządom. Szkoły podstawowe i gimnazja znalazły się pod opieką gmin, a licea i szkoły zawodowe w gestii powiatów. Zmieniono system finansowania szkół, wprowadzając tzw. bon oświatowy, który dochody szkół uzależniał od liczby uczniów, co miało powodować sprawiedliwy podział środków. Doprowadziło to jednak do likwidacji małych szkół wiejskich i wywołało nowe problemy, związane z zapewnieniem przez gminy transportu uczniów do większych placówek oświatowych.

W wyniku wdrażania nowego systemu edukacji, w roku szkolnym 1999/2000 w miejsce 8-letnich szkół podstawowych powstały 6-letnie szkoły podstawowe i 3-letnie gimnazja, w których nauka jest obowiązkowa. W związku z powyższym, od roku szkolnego 2001/2002 nie przeprowadza się naboru do klas pierwszych szkół ponadpodstawowych dla młodzieży tj. zasadniczych (zawodowych) i średnich ogólnokształcących oraz zawodowych – na podbudowie programowej klasy VIII szkoły podstawowej (nie dotyczy to szkół średnich zawodowych – na podbudowie programowej szkoły zasadniczej, zawodowej). Trwał natomiast nadal nabór do klas pierwszych szkół ponadpodstawowych dla dorosłych. W roku szkolnym 2002/2003 zaczął funkcjonować system szkół ponadgimnazjalnych (I klasa), obejmujący: 2–3-letnie zasadnicze szkoły zawodowe, 3-letnie licea ogólnokształcące, 3-letnie licea profilowane i 4-letnie technika.

W roku szkolnym 2004/2005 rozpoczęły działalność nowe typy szkół ponadgimnazjalnych: 2-letnie uzupełniające licea ogólnokształcące, 3-letnie technika uzupełniające (na podbudowie programowej zasadniczej szkoły zawodowej, w tym specjalne) oraz szkoły przysposabiające do pracy (na podbudowie programowej gimnazjum). Zgodnie z założeniami reformy ustroju szkolnego, funkcjonujące wcześniej szkoły ponadpodstawowe dla młodzieży, realizujące program ośmioletniej szkoły podstawowej oraz program szkoły zasadniczej, działały do zakończenia cyklu kształcenia.

W następstwie wprowadzenia nowego ustroju szkolnego oraz zachodzących procesów demograficznych (ujemny wzrost ludności) zmieniła się *in minus* liczba uczniów szkół podstawowych w województwie w latach 1999–2006, co ukazuje poniższa tabela.

Tabela 1. Szkoły podstawowe w województwie świętokrzyskim w latach 1999–2008

Rok	Szkoł ogółem	Szkoły podległe gminom	Uczniowie ogółem	Uczniowie szkoł samorządowych	Uczniowie szkoł niepublicznych	Wskaźnik skolaryzacji netto
1999	772	766	134 391	133 821	570	—
2000	740	691	109 489	94 169	15 350	—
2001	701	641	105 895	91 087	14 808	—
2002	692	630	101 842	87 680	14 162	—
2003	686	624	97 021	83 933	13 088	98,53
2004	670	639	92 639	91 481	1 158	98,50
2005	652	618	88 063	86 903	1 160	98,68
2006	644	610	83 268	82 169	1 099	98,05
2007	646	602	79 622	78 053	1 191	98,15
2008	616	576	76 397	74 844	1 119	98,17

Źródło: Opracowanie autora na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS za lata 1999–2009.

Powodem zmniejszenia liczby uczniów szkół podstawowych w województwie świętokrzyskim jest nie tylko proste zmniejszenie liczby klas i czasu kształcenia o dwa lata, ale przede wszystkim zachodzące procesy demograficzne. W latach 1999–2004 w regionie miało miejsce zmniejszenie się ogólnej liczby dzieci w wieku od 4 do lat 7 do poziomu poniżej 80% (około 20% mniej w stosunku do roku 1999) i od 12 do 15% mniej w wieku 8–12 lat², co musiało powodować obniżenie ogólnej liczby uczniów szkół podstawowych w województwie świętokrzyskim.

We wrześniu 2008 naukę rozpoczęło 20,6 tys. uczniów mniej niż w roku 2003. Działalność oświatową podjęło natomiast 70 szkół mniej, co świadczy o utrzymywaniu się negatywnych zjawisk związanych z zahamowaniem wzrostu liczebności ludności, a także migracji zewnętrznych krajowych i zagranicznych, szczególnie po wstąpieniu Polski do Wspólnoty Europejskiej.

Ponadto w następstwie reformy oświatowej prawo do prowadzenia wszystkich typów szkół otrzymały nie tylko samorządy gminne, ale również rozmaite organizacje i stowarzyszenia społeczne, także wyznaniowe oraz inne podmioty społeczne. Nie ulega wątpliwości, że dominującą pozycję w kształceniu młodzieży w szkołach podstawowych zajmują samorządy terytorialne, zaś inne podmioty społeczne są w niewielkim stopniu reprezentowane. Z kolei organizacje wyznaniowe w roku szkolnym 2000/2001 nie prowadziły jeszcze szkół podstawowych, ale już w latach 2004/2005 i 2007/2008 istniały dwie takie szkoły dla 183 uczniów. W przypadku organizacji klasyfikowanych w statystyce jako pozostałe, w roku szkolnym 2000/2001 prowadzono dwie szkoły podstawowe dla 52 uczniów, w 2004/2005 już 6 szkół dla 102 uczniów, a w roku następnym

² *Oświata i wychowanie w województwie świętokrzyskim w roku szkolnym 2004/2005*, Informacja sygnalna Urzędu Statystycznego w Kielcach, Kielce 2005, s. 2.

5 szkół dla 92 uczniów³. W roku szkolnym 2008/2009 na terenie województwa funkcjonowało już 29 szkół niepublicznych dla 1119 uczniów, co świadczy o stałym rozwoju organizacyjnym tych placówek.

W przypadku województwa świętokrzyskiego zwraca uwagę utrzymywanie się wskaźnika skolaryzacji netto dla szkół podstawowych na poziomie powyżej 98%, co świadczy, że – z różnych powodów – obowiązku szkolnego nie wypełnia ok. 2% uczniów tej kategorii wiekowej.

Na tle kraju województwo świętokrzyskie ma bardzo korzystne warunki dla funkcjonowania szkół podstawowych. Na jedną szkołę na tym szczeblu edukacji przypadało 138 uczniów i jest to wskaźnik najniższy w kraju, co świadczy o korzystnych warunkach nauczania w szkołach podstawowych. W miastach na jedną szkołę podstawową przypadało 388 uczniów, podczas gdy odpowiedni wskaźnik dla kraju wynosił 402 uczniów na jedną szkołę, a lepsze wskaźniki w tym zakresie osiągnęły w kraju tylko województwa: śląskie, podkarpackie, opolskie i małopolskie.

Korzystne warunki do nauki na szczeblu podstawowym mają również uczniowie szkół wiejskich. Na szkołę wiejską w regionie przypada 93 uczniów wobec 111 uczniów dla średniej krajowej. Pod tym względem region świętokrzyski ustępował w kraju tylko województwom: podlaskiemu (90 uczniów) i lubelskiemu (91)⁴.

Generalnie w latach 1999–2008 liczba szkół podstawowych w województwie (jak i uczącej się młodzieży) malała, a szkoły tego szczebla kształcenia były mniej obciążone dziećmi w wieku 7–12 lat, co niewątpliwie sprzyjało jakości kształcenia.

Chociaż w roku szkolnym 1999/2000 wprowadzone zostały do systemu edukacyjnego gimnazja, to dopiero od roku szkolnego 2001/2002 zaczęły one faktycznie działać w warunkach pełnej struktury organizacyjnej, obejmującej trzy lata kształcenia.

W województwie świętokrzyskim takich warunków kształcenia, jak uczniowie szkół podstawowych, nie mają już uczniowie gimnazjów. Wynika to z faktu, że stanowią one nowy podmiot edukacyjny po reformie systemu, dla potrzeb którego nie przygotowano odpowiedniej bazy dydaktycznej, a raczej improwizowano ją lub adaptowano budynki istniejących szkół podstawowych i średnich. Do nagminnych przypadków w regionie należało funkcjonowanie w jednym budynku szkoły podstawowej i gimnazjum lub gimnazjum i liceum ogólnokształcącego. Stan liczebny gimnazjów w województwie świętokrzyskim przedstawia poniższa tabela.

³ *Rocznik statystyczny województwa świętokrzyskiego 2006*, Kielce 2007, s. 177.

⁴ *Rocznik statystyczny województw 2005*, Warszawa 2006, s. 493.

Tabela 2. Uczniowie gimnazjów w województwie świętokrzyskim w latach 1999–2008

Rok	Szkoł ogółem	Szkoły podporządkowane gminom	Uczniowie ogółem	Uczniowie szkół samorządowych	Uczniowie szkół niepublicznych	Wskaźnik skolaryzacji netto
1999	192	184	20 633	20 461	172	—
2000	194	168	39 950	33 738	6212	—
2001	197	166	58 955	49 774	9221	—
2002	197	166	57 638	48 768	8870	—
2003	208	170	56 737	48 202	8535	96,95
2004	208	190	55 825	54 505	1320	97,07
2005	208	189	54 577	53 186	1391	97,21
2006	210	190	52 476	51 118	1358	97,24
2007	242	231	50 756	—	699	—
2008	245	231	48 075	—	852	—

Źródło: Opracowanie autora na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS za lata 1999–2009.

Jak wynika z danych, uczniowie gimnazjum mają nieco gorsze warunki nauki niż uczniowie szkół podstawowych. Na jedno gimnazjum na wsi przypadało 268 uczniów i jest to wskaźnik nieznacznie przekraczający średnią krajową, która wynosi 261 uczniów⁵. Pod tym względem województwo świętokrzyskie wyprzedzane jest przez województwa wielkopolskie (267 uczniów), mazowieckie (246), lubelskie (239), małopolskie (226) i podkarpackie (200).

Również w miastach wskaźniki powyższe nie odbiegają drastycznie od średniej krajowej i wynoszą dla omawianego województwa 364 uczniów na jedną szkołę, a dla kraju 353 uczniów dla tego szczebla kształcenia. Pod tym względem województwo świętokrzyskie wyprzedzają województwa: pomorskie (359 uczniów), kujawsko-pomorskie (344), małopolskie (335) i mazowieckie (315).

Natomiast w odniesieniu do środowiska wiejskiego województwo jest zdecydowanie na ostatnim miejscu w kraju. Średnia krajowa wynosi 175 uczniów gimnazjum, przypadających na jedną szkołę, a dla województwa aż 206 uczniów. Dla kolejnych w tej klasyfikacji województw: śląskiego i kujawsko-pomorskiego wskaźnik ten wynosi odpowiednio 194 i 193 uczniów. Jest to efekt braku odpowiedniej bazy dydaktycznej dla gimnazjów, dla których najczęściej adaptowane są budynki nieczynnych szkół podstawowych, bądź dzielenia istniejącej bazy z innymi szkołami ponadgimnazjalnymi. W latach 2000–2009 województwo dokonało jednak istotnej zmiany sytuacji, bowiem liczba pomieszczeń gimnazjalnych wzrosła z 1657 do 2717 izb lekcyjnych, co w istotnym stopniu poprawiło warunki kształcenia.

Sektor oświaty niepublicznej jako integralny składnik systemu oświatowego pojawił się na początku reformy. Najwięcej szkół niepublicznych powstało w Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku Kamiennej, Jędrzejowie i Opa-

⁵ *Rocznik statystyczny województw 2006*, Warszawa 2007, s. 496.

towie. Od chwili utworzenia szkoły te podlegają wielu dynamicznym zmianom. Jedne powstają, inne są rozwiązywane, a niektóre z nich nie rozpoczęły działalności z braku chętnych uczniów⁶.

W roku szkolnym 2002/2003, w ramach wskazania II etapu reformy ustroju szkolnego, rozpoczęły działalność ponadgimnazjalne szkoły dla młodzieży. Były to: dwu- i trzyletnie zasadnicze szkoły zawodowe, trzyletnie licea ogólnokształcące, trzyletnie licea profilowane, czteroletnie technika (na podbudowie programowej gimnazjum). Do tych szkół zaliczono również szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe. Tak sformułowane zagadnienia zdaniem Franciszka Szloska oznaczają, że po wielu latach sporów uznano, iż „podstawowym celem edukacyjnym każdego człowieka jest zdobywanie kwalifikacji (kompetencji) zawodowych”⁷. Z tego punktu widzenia kształcenie ogólne, wpływając na rozwój psychiczny i intelektualny człowieka, wykształca u niego odpowiednie postawy i zachowania, potrzebne w działalności zawodowej (w tym na rynku pracy), a wiedza ogólna jest dobrym punktem wyjścia do zdobywania wiedzy o charakterze specjalistycznym. Reforma ta miała na celu przesunięcie kształcenia zawodowego w kierunku życia gospodarczego.

Stan liczebny szkół ponadgimnazjalnych w województwie świętokrzyskim po reformie systemu edukacji narodowej w 1999 r. przedstawia poniższa tabela.

Tabela 3. Szkoły ponadgimnazjalne w województwie świętokrzyskim w latach 1999–2008

Lata	Licea ogólnokształcące	Licea profilowane	Zasadnicze szkoły zawodowe	Technika
1999/2000	30 835	0	19 344	37 142
2000/2001	32 128	0	17 488	37 850
2001/2002	24 369	0	11 124	30 243
2002/2003	25 483	3126	7 593	27 306
2003/2004	25 778	5527	4 921	27 727
2004/2005	26 125	7747	—	15 798
2005/2006	25 607	6493	—	20 986
2007/2008	24 929	—	7 544	23 807
2008/2009	24 198	—	7 984	24 588

Źródło: Opracowanie autora na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS za lata 1999–2009.

Tak jak w przypadku szkół podstawowych i gimnazjów, prawo do prowadzenia szkół ponadgimnazjalnych otrzymały – obok jednostek samorządu teryto-

⁶ Raport Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach o stanie oświaty w województwie świętokrzyskim w latach 1999–2005, Kielce 2005, s. 8.

⁷ F. Szlosek, *Założenia reformy systemu kształcenia zawodowego – nadzieja i obawy*, [w:] *Kształcenie prozawodowe i zawodowe i kontekście integracji Europy*, red. R. Gerlach, Bydgoszcz 2000, s. 181.

rialnego – także organizacje społeczne i stowarzyszenia, organizacje wyznaniowe oraz organizacje rodziców, klasyfikowane w sprawozdaniach statystycznych jako inne.

W warunkach województwa świętokrzyskiego w latach 1999–2008 nastąpił spadek liczby uczniów w liceach ogólnokształcących oraz w technikach, co było następstwem zachodzących negatywnych procesów demograficznych i ogólnego spadku liczby mieszkańców województwa. Zaszła też zmiana w zakresie zainteresowań młodzieży, która od roku 2005 zwróciła uwagę na naukę w technikach, dających jej lepszy start w dorosłe życie z racji kształcenia konkretnych umiejętności zawodowych.

W województwie świętokrzyskim od roku szkolnego 2002/2003 licea ogólnokształcące funkcjonują jako szkoły ponadgimnazjalne. Na 75 liceów aż 70 prowadzonych było w tamtym czasie przez samorzady powiatowe (dla 25 788 uczniów), 3 przez organizacje wyznaniowe oraz dwa prywatne licea (dla 70 uczniów). Na jedno liceum przypadało 291 uczniów wobec 297 dla średniej krajowej. Szkoły te były nieznacznie bardziej obłożone (4 uczniów) niż wskazuje odpowiednia średnia krajowa (22 uczniów).

Podobnie jak w przypadku zasadniczych szkół zawodowych, główną zmianą, jaka nastąpiła w przypadku techników, było zmniejszenie liczby uczniów w ciągu ostatnich 5 lat o około 525 tys., co stanowi spadek o 44,5%. Proces ten spowodowany jest przede wszystkim zmniejszającą się liczbą dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, jak również coraz większą popularnością kształcenia ogólnego wśród absolwentów gimnazjów.

Wzrasta stopniowo zainteresowanie młodzieży edukacją w technikach, szczególnie wśród młodych ludzi z województw: świętokrzyskiego, podkarpackiego, małopolskiego oraz wielkopolskiego. Uczniowie w technikach oraz technikach uzupełniających mogą kształcić się nie tylko w zawodach technicznych (np. personel techniczny), ale również w innych, takich jak: średni personel w zakresie nauk biologicznych i ochrony zdrowia, pracownicy obrotu pieniężnego i obsługi klientów, pracownicy usług osobistych i ochrony, a także archiwiści i plastycy⁸. Ta nowa klasyfikacja zawodów zaliczanych do kwalifikacji „technik” powoduje spore zamieszanie w danych statystycznych, a także obejmuje ona bowiem jeszcze starą klasyfikację i nową, ze wskazaniem, że nowi absolwenci nowych techników właśnie rozpoczęli naukę i pojawią się na rynku pracy dopiero w późniejszych latach⁹.

Występuje natomiast raczej małe zainteresowanie nauką w zasadniczych szkołach zawodowych, których w roku szkolnym 2004/2005 funkcjonowało tylko 46. Jest to najniższa liczba szkół tego typu w kraju po województwach: lubu-

⁸ M. Mitrega, *Polska transformacja ustrojowa i jej związek z reformą systemu edukacji dorosłych dla rynku pracy*, [w:] R. Grajcar, W. Wojtasik, *Transformacja systemowa w Polsce 1989–2009*, Katowice 2009, s. 396.

⁹ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2005–2006*, GUS, Warszawa 2006, s. 43.

skim (46), podlaskim (45) i opolskim (36); oraz najmniejsza liczba uczniów (6194) po województwie podlaskim (5380) i lubuskim (6152). Szkoły te prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego (37 szkół), organizacje społeczne i stowarzyszenia (7) oraz administrację rządową i osoby prywatne (po 1 szkole)¹⁰.

W województwie świętokrzyskim odnotowuje się narastające zainteresowanie organizacji społecznych i stowarzyszeń oraz osób prywatnych organizacją szkół policealnych.

W początkach XXI wieku w województwie działało łącznie 88 szkół policealnych, a więc najmniej w kraju po województwach: lubelskim (96) i opolskim (93); miały one najmniejszą liczbę uczniów (4696) po województwach opolskim (6474) i lubuskim (7463), co wynikało z małego zainteresowania młodzieży tym szczeblem edukacji i konkurencyjną ofertą ze strony szkół wyższych, działających w województwie. Pod wpływem potrzeb ekonomicznych w roku szkolnym 2007/2008 w województwie funkcjonowało już 108 szkół, w których kształciło się aż 10791 uczniów. Zainteresowanie tym poziomem kształcenia wykazywały samorządy terytorialne, administrując odpowiednio 18 i 31 szkół pomaturalnych dla 1197 i 1801 uczniów; organizacje społeczne i stowarzyszenia prowadziły w tym okresie 19 i 21 szkół dla 952 i 1257 uczniów. Natomiast osoby prywatne prowadziły 50 i 61 szkół dla 2728 i 3599 uczniów. Powyższa sytuacja wynika z faktu zainteresowania młodzieży zdobyciem nowego zawodu w dość krótkim czasie i podjęciem konkretnej pracy zawodowej bezpośrednio po zakończeniu edukacji. W tym segmencie kształcenia pozycja samorządów terytorialnych, na tle innych moderatorów kształcenia nie jest dominująca.

Założki środowiska naukowego w Kielcach datuje się na początek XIX wieku, kiedy to powstała Szkoła Akademiczno-Górnicza. Była to pierwsza placówka naukowa na ziemiach polskich, która kształciła przyszłych inżynierów. W okresie międzywojennym zainicjowało swoją działalność Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Oświaty, natomiast w okresie II wojny światowej były prowadzone tajne kursy uniwersyteckie. W 1957 roku powołano Kieleckie Towarzystwo Naukowe, które działa do dziś¹¹.

Początek obecnej Akademii Świętokrzyskiej dało Studium Nauczycielskie w Kielcach, które kształciło przyszłych nauczycieli szkół podstawowych. Na jego bazie 19 czerwca 1969 roku powołano Wyższą Szkołę Nauczycielską, której zadaniem było przygotowanie kadry pedagogicznej dla województwa kieleckiego. Początkowo działały trzy Wydziały: Humanistyczny z kierunkami studiów: filologia polska z historią i filologią rosyjską; Wydział Matematyczno-Przyrodniczy z kierunkami studiów: matematyka z fizyką i geografia z wychowaniem obywatelskim; oraz Pedagogiczny z kierunkami studiów: nauczanie po-

¹⁰ Tamże, s. 44.

¹¹ Zob. <http://www.pu.kielce.pl/serwer/as/hist.php>, 22.04.2010.

czątkowe z wychowaniem fizycznym i nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym.

W 1973 roku Wyższa Szkoła Nauczycielska została zamieniona w Wyższą Szkołę Pedagogiczną, która kształciła na 14 kierunkach studiów dziennych i zaocznych, kończących się uzyskaniem dyplomu magisterskiego. W roku 1979 r. uczelnia została nazwana imieniem Jana Kochanowskiego.

W 1992 r. utworzono Wydział Zarządzania i Administracji, który zaczął kształcić na dwóch kierunkach: zarządzanie i marketing oraz politologia. Uchwałą Sejmu RP, począwszy od 1 września 2000 r., uczelnia zyskała status akademii oraz nazwę Akademia Świętokrzyska im. J. Kochanowskiego¹², od kwietnia 2008 r. przekształcona została w Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego, uzyskując prawa do doktoryzowania na 10 kierunkach studiów. Dojście tej uczelni do zaszczytu zostania uniwersytetem zajęło w sumie 40 lat, ale stanowiło dla społeczności regionu świętokrzyskiego spełnienie oczekiwań i aspiracji edukacyjnych.

W województwie świętokrzyskim postanowiono również nawiązać do tradycji kształcenia kadr technicznych i otworzyć wyższą uczelnię o takiej specjalizacji. W wyniku starań ówczesnych władz, w roku akademickim 1962/1963 utworzono w Kielcach Studium Stacjonarno-Zaoczne Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, a następnie Ośrodek Studiów Wieczorowych i Zaocznych AGH i Politechniki Krakowskiej. Dalsze starania władz dały początek Kielecko-Radomskiej Wieczorowej Szkole Inżynierskiej, która została utworzona w 1965 roku. W dwa lata później na jej bazie powołano Kielecko-Radomską Wyższą Szkołę Inżynierską, uprawnioną do prowadzenia studiów dziennych dla młodzieży niepracującej oraz studiów wieczorowych i zaocznych dla pracujących.

Decyzją Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 30 sierpnia 1972 r. Wydziałowi Mechanicznemu, jako pierwszemu w historii Ziemi Kieleckiej, przyznane zostały uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora nauk technicznych. Fakt ten pozwolił na przekształcenie w 1974 roku dotychczasowej Kielecko-Radomskiej WSI w Politechnikę Świętokrzyską¹³.

Zainteresowanie młodzieży kształceniem na poziomie wyższym spowodowało powstanie w regionie świętokrzyskim niepublicznych uczelni prywatnych, które starały się wypełnić lukę w ofercie dotychczas działających uczelni państwowych. Podobnie jak w innych regionach Polski, w województwie świętokrzyskim pierwsze niepubliczne szkoły zaczęły powstawać na początku lat 90. Pierwszą prywatną szkołą wyższą w województwie była Wyższa Szkoła Handlowa (obecnie nosząca imię Bolesława Markowskiego) w Kielcach, która powstała w 1993 roku¹⁴. Jej faktyczne początki sięgają 1991 roku, kiedy z inicja-

¹² Tamże.

¹³ Zob. <http://www.tu.kielce.pl/ouczelni/historia/historia.mhtml>, 12.03.2010.

¹⁴ Zob. <http://www.wsh-kielce.edu.pl>, 17.04.2010.

tywy Staropolskiej Izby Przemysłowej w Kielcach, został podpisany list intencyjny dotyczący założenia spółki pod nazwą Szkoła Zarządzania i Marketingu.

Kolejną niepubliczną placówką naukową była Wszechnica Świętokrzyska (1994)¹⁵. Decyzję o jej powołaniu podjęto 15 czerwca 1994 roku na mocy decyzji ówczesnego Ministra Edukacji, Aleksandra Łuczaka. Została wpisana do rejestru uczelni niepaństwowych MEN pod numerem 44, co czyniło ją drugą niepaństwową uczelnią w regionie¹⁶. W 1995 roku powstała Wyższa Szkoła Umiejętności, która początkowo funkcjonowała pod nazwą Wyższa Szkoła Ubezpieczeń¹⁷.

Następnymi prywatnymi szkołami były: Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji (1997)¹⁸, Wyższa Szkoła Zarządzania Gospodarką Regionalną i Turystyką (2001)¹⁹, Wyższa Szkoła Technik Komputerowych (2002)²⁰ oraz Świętokrzyska Szkoła Wyższa (2003)²¹.

Ponadto w województwie świętokrzyskim funkcjonują: Akademia Ekonomiczna w Krakowie – punkt konsultacyjny w Kielcach; uczelnie katolickie – Wyższe Seminarium Duchowne i Świętokrzyski Instytut Teologiczny przy Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Lubelskiego, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji, Wyższa Szkoła Administracji Publicznej, Wyższa Szkoła Dziennikarstwa w Warszawie – Wydział Zamiejscowy w Kielcach oraz Wyższa Szkoła Telekomunikacji i Informatyki²². Poza środowiskiem kieleckim funkcjonują: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu, Wyższa Szkoła Umiejętności Zawodowych w Pińczowie oraz Wyższa Szkoła Pedagogiczno-Ekonomiczna w Chęcinach.

Osiągnięcia regionalnego szkolnictwa wyższego nie byłyby możliwe bez dużych obciążeń zajęciami dydaktycznymi nauczycieli akademickich. Na przykład w roku akademickim 2007/2008 na stanowiskach naukowo-dydaktycznych oraz naukowych zatrudnionych było 1963 nauczycieli akademickich. W grupie wykładowców było 153 profesorów zwyczajnych, 370 profesorów nadzwyczajnych (w tym 158 z tytułem naukowym), 44 docentów i 713 adiunktów²³. Stano-

¹⁵ Zob. <http://www.ws.edu.pl/o%20uczelni/kalendarium.htm>, 5.02.2010.

¹⁶ M. Adamecyk, *Wszechnica Świętokrzyska w przemówieniach inauguracyjnych i okolicznościowych rektora 1994–2004*, Kielce 2005, s. 11.

¹⁷ Zob. http://www.wsu.kielce.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=39&Itemid=16, 14.01.2010.

¹⁸ Zob. <http://www.wseia.edu.pl/index.php?option=content&pcontent=1&task=view&id=22&Itemid=56>, 12.01.2010.

¹⁹ Zob. <http://www.etins.edu.pl/index.html>, 22.12.2009.

²⁰ Zob. <http://www.wstkt.com>, 14.03.2010.

²¹ Zob. <http://www.ssw.edu.pl/index.php?mid=6&pid=0>, 12.03.2010.

²² Zob. http://www.um.kielce.pl/pl/edukacja/szkoly_wyzsze, 15.04.2010.

²³ *Warunki bytu ludności województwa świętokrzyskiego w 2008 r.*, Kielce 2009, s. 42.

wiska docentów występują tylko w szkołach niepublicznych, a w obu uczelniach państwowych w 2005 roku na takie stanowisko powołano tylko 1 osobę.

Bardzo trudno ocenić potencjał kadry naukowej uczelni województwa świętokrzyskiego, bowiem dane statystyczne nie rozróżniają osób zatrudnionych w dwóch uczelniach na podobnych stanowiskach, tzw. dwuetatowców, przyjeżdżających do pracy na drugim etacie spoza kieleckiego środowiska naukowego. W stosunku do roku 2003/2004 przybyło w ciągu ostatnich dwóch lat blisko 5% nauczycieli akademickich, w tym 18,6% profesorów zwyczajnych, 2,5% profesorów nadzwyczajnych, 33,3% docentów oraz 19% adiunktów. Nasuwa się w tym momencie następujące pytanie: czy wzrost liczby profesorów nadzwyczajnych o 2,5% nie świadczy o spowolnieniu rozwoju kadry naukowej? Natomiast tak znaczący wzrost liczby docentów jest efektem zabiegów organizacyjnych szkół niepublicznych, które na te stanowiska mianowały zatrudnionych przez siebie adiunktów, co wcale nie dowodzi ich rozwoju naukowego.

O narastających ambicjach edukacyjnych młodzieży i oczekiwaniach mieszkańców województwa świadczą wyniki badań, opublikowane przez Wojewódzki Urząd Pracy w Kielcach. Już w roku 2003 wyżej wymieniony urząd przewidywał, że spośród 15 tys. absolwentów szkół ponadgimnazjalnych i policealnych dalszą naukę na wyższych uczelniach będzie zamierzało podjąć aż 82,7%, z tego 10 tys. chciało studiować w trybie dziennym, 4,2 tys. w systemie zaocznym i wieczorowym, a tylko 2,8 tys. planowało podjąć pracę²⁴.

Spośród 7,8 tys. absolwentów liceów ogólnokształcących, czyli 44,9% ogółu absolwentów w województwie świętokrzyskim, studia wyższe zamierzało podjąć 7,3 tys. osób, czyli 94,6% ogółu, a tylko 429 przewidywało rozpoczęcie pracy. Spośród absolwentów techników (5,1 tys. osób, tj. 29,7% ogółu absolwentów) naukę na uczelniach wyższych zamierzało podjąć 78,7% ogółu, a pracę zawodową tylko 1,3 tys. absolwentów. Również absolwenci liceów zawodowych, technicznych oraz profilowanych (86%) a także 69% absolwentów szkół policealnych deklaroowało chęć podjęcia studiów. Nawet absolwenci nielicznych zasadniczych szkół zawodowych w 70% zamierzali podjąć dalszą naukę w wieczorowych szkołach średnich.

Tendencje powyższe w roku 2006 nie uległy istotniejszym zmianom. Naukę zamierzało kontynuować 94,9% absolwentów liceów ogólnokształcących, 70,2% uczniów techników, 83,9% wychowanków liceów profilowanych, 53,3% osób z zasadniczych szkół zawodowych i 30,9% absolwentów szkół policealnych²⁵. Natomiast w układzie przestrzennym zaznaczyły się znaczące różnice między poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego. Wysoki odsetek osób pragnących kontynuować naukę odnotowano w powiatach: kieleckim –

²⁴ *Młodzież na rynku pracy w woj. świętokrzyskim w 2003 roku*, Kielce 2004, s. 50–51; E Trafiałek, *Wybrane problemy bezrobocia w Polsce*, „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej”, Kielce 1998, nr 8, s. 131–135.

²⁵ *Młodzież na rynku pracy w woj. świętokrzyskim w 2006 roku*, Kielce 2007, s. 53–54.

grodzkim (88,9%), opatowskim (87,6%), włoszczowskim (86,8%), starachowickim (86,1%), a najniższe w powiatach: kazimierskim, sandomierskim (po 71,7%) i kieleckim – ziemskim (69,5%).

W województwie świętokrzyskim reformie oświatowej – w początkowej fazie – towarzyszyły rozliczne obawy (uzasadnione i nieuzasadnione). W związku z tym należy po latach ocenić efekty reformy oświatowej, w tym celu posłużyć się współczynnikiem skolaryzacji netto w odniesieniu do poszczególnych grup wiekowych objętych procesem edukacji. Otóż należy stwierdzić, że województwo świętokrzyskie ma znacznie wyższe wskaźniki skolaryzacji od średniej krajowej, z wyjątkiem jednej grupy młodzieży w wieku 19-21 lat uczącej się w szkołach policealnych. Ta forma zdobywania kwalifikacji nie cieszy się w naszym regionie uznaniem społecznym (wskaźnik skolaryzacji wynosi 4,3% wobec 8,8% w kraju) i świadczy o wyższych aspiracjach mieszkańców.

Wychowaniem przedszkolnym objęto 99,1% dzieci w wieku 6 lat (w kraju 98,1%), 98,9% uczniów szkół podstawowych w wieku 7–12 lat (w kraju 98,4%), aż 97,1% uczniów gimnazjów w wieku 13–15 lat (w kraju – 95,8%). Województwo zostało odnotowane na pierwszym miejscu w kraju pod względem kształcenia młodzieży w wieku 16–18 lat z wynikiem 93,9% (w kraju 90,0%)²⁶.

Również w odniesieniu do szkół wyższych omawiane województwo, ze wskaźnikiem skolaryzacji 38,9% dla wieku 19–24 lat, sklasyfikowane jest na 4 miejscu w kraju po województwach: mazowieckim (50,0%), małopolskim (44,3%) i dolnośląskim (41,3%). Wynika z tego, że aspiracje uniwersyteckie społeczeństwa są poparte istotnymi i wartościowymi osiągnięciami w edukacji, plasującymi województwo w ścisłej czołówce krajowej.

Region świętokrzyski, wykorzystując szansę, jaką są jego wyższe uczelnie, osiągnął znaczące rezultaty w kształceniu nauczycieli, w istotnym stopniu podnosząc ich kwalifikacje, do czego niewątpliwie przyczyniło się powstanie i wieloletnie funkcjonowanie kierunków pedagogicznych w uczelniach państwowych i prywatnych.

Nauczyciele pracują w systemie oświaty na mocy osobnej ustawy, zwanej Kartą Nauczyciela²⁷. Ustawa ta szczegółowo precyzuje stopnie awansu zawodowego i wysokość wynagrodzenia nauczycieli. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela:

²⁶ *Rocznik statystyczny województw 2006*, Warszawa 2007, s. 525.

²⁷ Karta Nauczyciela – ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r., DzU z 2006 r., Nr 97, poz. 674, ogłoszono dnia 8 czerwca 2006 roku.

Tabela 4. Nauczyciele zatrudnieni w województwie świętokrzyskim w latach 2000–2006, klasyfikacja według stopni i kwalifikacji

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych nauczycieli						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nauczyciele ze stopniem dr lub mgr z przygotowaniem pedagogicznym	15 597	15 511	15 296	15 675	15 876	16 507	16 403
	81,6%	84,1%	86,0%	88,3%	90,1%	91,6%	90,7%
Nauczyciele ze stopniem mgr bez przygotowania pedagogicznego z tytułem licencjata, inżyniera z przygotowaniem pedagog.	1417	1272	1218	1089	960	891	878
	7,4%	6,8%	6,8%	6,1%	5,4%	4,9%	4,8%
Nauczyciele po wyższych studiach zawodowych, kolegiach nauczycielskich i językowych bez przygotowania pedagogicznego	1397	1112	864	685	555	217	191
	7,31%	6,02%	4,86%	3,86%	3,14%	1,20%	1,05%
Pozostałe kwalifikacje pracowników dydaktycznych	690	538	398	295	229	505	496
	3,61%	2,91%	2,23%	1,66%	1,29%	2,80%	2,74%
Ogółem	19 101	18 443	17 776	17 744	17 620	18 016	18 072

Źródło: Dane statystyczne Biura Kuratorium Oświaty w Kielcach za lata 2000–2006, udostępnione autorowi z bieżącej dokumentacji.

Jednym z ważniejszych aspektów dotyczących sytuacji nauczycieli jest ich awans zawodowy. W Karcie Nauczyciela ustawodawca określił go według czterostopniowej skali. Kariera rozpoczyna się stopniem stażysty, po roku pracy i uzyskaniu pozytywnej oceny z egzaminu można otrzymać stopień nauczyciela kontraktowego. Po kolejnych trzech latach oraz złożeniu dokumentów potrzebnych do przeprowadzenia egzaminu kwalifikującego nauczyciel uzyskuje mianowanie. Ostatnim etapem jest zdobycie stopnia nauczyciela dyplomowanego.

W skali kraju ponad 51% nauczycieli w roku szkolnym 2005/2006 posiadało stopień nauczyciela mianowanego, ponad 26% to nauczyciele dyplomowani, natomiast nauczyciele kontraktowi i stażyści to odpowiednio 16% i 5% wszystkich pedagogów. Na tle kraju województwo prezentowało się bardzo korzystnie, bowiem stopień nauczyciela dyplomowanego posiadało 58,8% nauczycieli, 27,2% to nauczyciele dyplomowani, a nauczyciele kontraktowi i stażyści stanowili odpowiednio 10,6% i 2,5%²⁸. Liczne możliwości podnoszenia kwalifikacji zawodowych nauczycieli, oferowane przez kieleckie uczelnie wyższe, spowodowały, że w roku 2006 ponad 30% nauczycieli miało status nauczyciela dyplomowane-

²⁸ Zestawienie zbiorcze Kuratorium Oświaty w Kielcach z 28 października 2005 roku, Biuro Kuratorium Oświaty, Kielce 2005.

go, a blisko 56% – nauczyciela mianowanego²⁹. O jakości zachodzących procesów w obszarze kadrowym nauczycieli świadczyć może fakt, że w ocenie Kuratorium Oświaty 98,23% zatrudnionych pedagogów posiadało wymagane kwalifikacje do zajmowania stanowiska w danym typie szkół lub placówek oświatowych³⁰. Spośród 311 nauczycieli nieposiadających koniecznych kwalifikacji, w 195 przypadkach brak odpowiedniego wykształcenia dotyczył nauczania języków obcych i informatyki. 67 pedagogów nie miało pełnych kwalifikacji do pracy w gimnazjach, a 31 nie posiadało wymaganych uprawnień do nauczania przedmiotów zawodowych.

Po wstąpieniu do Unii Europejskiej nauczanie języków obcych stało się ważnym elementem edukacji narodowej w formie obowiązkowej i nadobowiązkowej. Między innymi, z racji dość szybkiego otwarcia rynku pracy w Wielkiej Brytanii i Irlandii, wzrosło zainteresowanie nauczaniem języka angielskiego. Według stanu z 31 grudnia 2006 roku języka angielskiego w formie obowiązkowej uczyło się 136,5 tys. osób, co w stosunku do analogicznego okresu z 2003 roku oznaczało spadek o 7,7%. Był on spowodowany przede wszystkim zmniejszającą się liczbą uczniów we wszystkich typach szkół. Zmniejszyło się zainteresowanie pozostałymi językami obowiązkowymi, np. językiem francuskim (o 29,7%), językiem niemieckim (o 11,8%), łacińskim (o 4%). Wzrosło natomiast zainteresowanie językiem rosyjskim (o 39,1%) oraz dwukrotnie językami włoskim i hiszpańskim³¹.

W poszczególnych typach szkół i w konkretnych środowiskach społecznych nastąpiły dość znaczące zmiany w stosunku do poszczególnych języków obcych, spowodowane – jak się wydaje – stosunkiem poszczególnych państw europejskich do kwestii otwarcia własnych rynków pracy. Zmniejszenie zainteresowania językami obcymi w liczbach bezwzględnych wynika także z zachodzących niekorzystnych procesów demograficznych.

W szkołach podstawowych dominowało zainteresowanie językiem angielskim, ale w tym typie szkół w latach 2003–2006 nastąpił spadek liczby uczącej się młodzieży o ponad 15 tys. osób, w tym 7,2 tys. w miastach (o 29,2%) i 7,8 tys. na wsi (o 27,4%).

W gimnazjach nieznacznie więcej osób (ok. 500) uczyło się języka angielskiego, natomiast pozostałych języków: francuskiego, niemieckiego i rosyjskiego uczyło się odpowiednio mniej o 31,1%, 40,4 % i 66,3% osób .

W przypadku zasadniczych szkół zawodowych nowego typu nastąpił znaczny, bo sięgający 56,8%, wzrost liczby osób uczących się języka angielskiego oraz uczniów uczących się języka niemieckiego (przyrost o 35,4%).

²⁹ Zestawienie zbiorcze Kuratorium Oświaty w Kielcach z 24 marca 2006 roku, Biuro Kuratorium Oświaty Kielce 2006.

³⁰ Informacja o stanie oświaty i edukacji w województwie świętokrzyskim w latach 1999–2005, Biuro Kuratorium Oświaty w Kielcach – akta udostępnione autorowi.

³¹ *Warunki bytu ludności województwa świętokrzyskiego w 2006 r.*, Kielce 2007, s. 41.

Z kolei w liceach ogólnokształcących nastąpił przyrost osób uczących się języków angielskiego i niemieckiego odpowiednio o 5,3% i 13,7% , natomiast nieznacznie spadła liczba uczących się języków francuskiego i rosyjskiego.

W szkolnictwie średnim zawodowym, łącznie z liceami profilowanymi i szkołami artystycznymi, wzrosła liczba osób uczących się języków: angielskiego (do 26, 2 tys. osób) i niemieckiego (do 19,2 tys. osób). Zmalała, i to znacznie, liczba uczniów zainteresowanych językiem francuskim (o 27,0%) i rosyjskim (o 21,1%).

Znaczący rozwój szkolnictwa wyższego w województwie świętokrzyskim, który rozpoczął się na przełomie XX–XXI wieku, spowodował gwałtowny przyrost ludności w wieku powyżej 15 lat z wykształceniem wyższym, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela 5. Wykształcenie ludności w wieku powyżej 15 lat w województwie świętokrzyskim w świetle wyników ze spisów powszechnych w latach 1988–2002

Poziom wykształcenia	1988		2002		Wzrost 1988-2002
	ogółem	w%	ogółem	w%	
Ogółem w tys.	984,0	100	1061,9	100	107,9%
wyższe	49,5	5,0	100,0	9,4	202,1%
średnie i policealne	218,3	22,2	331,7	31,2	152,0%
zasadnicze zawod.	203,4	20,7	240,4	22,6	118,2%
podstawowe pełne	406,2	41,3	332,3	31,3	81,8%
podstawowe niep.	106,7	10,8	57,5	5,4	53,9%

Źródło: *Raport z wyników spisów powszechnych. Województwo świętokrzyskie*, Kielce 2003, s. 32.

Ponieważ ostatni Powszechny Spis Ludności miał miejsce w 2002 r., z tego też okresu dysponujemy pełnymi danymi. Spis ten, obejmujący populację w wieku powyżej 15 lat, wykazał nie tylko znaczące różnice między miastem a wsią pod względem wykształcenia, ale również kontrasty między poszczególnymi powiatami. Najwięcej osób z wyższym wykształceniem zamieszkiwało w Kielcach (20,28% ogółu mieszkańców). Powyżej średniej wojewódzkiej odnotowano takie powiaty, jak: Skarżysko-Kamienna (10,60%), Ostrowiec Świętokrzyski (9,79%) i Starachowice (9,37%), a więc ośrodki przemysłowe, zatrudniające inteligencję techniczną³². Najslabiej pod tym względem prezentowały się powiaty rolnicze: Kielce (6,65%), Włoszczowa (6,32%), Opatów (6,15%) i Kazimierza Wielka (5,18%).

Ogółem w latach 1988–2002 w województwie świętokrzyskim przybyło ponad 50,5 tys. osób z wyższym wykształceniem, z czego w latach 1999–2002 uczelnie w regionie opuściło 30,6 tys. absolwentów, a w latach 2003–2006 – a więc pospisywanych – dalsze 62,6 tys. absolwentów. Oznacza to, że w ciągu 4 lat wyższe uczelnie w regionie opuściło o ponad 10 tys. więcej osób niż w ciągu

³² *Ludność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna. Województwo świętokrzyskie*, Kielce 2003, s. 132 i nn.

14 lat okresu międzypisowego, obejmującego lata 1988–2002. Biorąc pod uwagę wskaźnik skolaryzacji opublikowany przez GUS w 2005 roku, wynoszący 38,4% dla wieku 19–24 lata i ogólną liczbę osób, a także liczbę młodzieży mieszkającej w województwie (129 812 osób), można zauważyć, że w regionalnych i pozaregionalnych uczelniach studiowało blisko 51 tys. studentów. Jest to miara postępu w zainteresowaniu edukacją na poziomie wyższym i jednocześnie świadczy pozytywnie o edukacyjnych aspiracjach mieszkańców województwa świętokrzyskiego, potwierdzonych w innych badaniach socjologicznych opublikowanych w *Diagnozach społecznych* za lata 2000–2007.

Mimo trudnych warunków startu reformy edukacji w województwie świętokrzyskim, wynikających z nastrojów społecznych i braku zaufania do przeprowadzanych reform, ostatecznie ustabilizowała się sytuacja organizacyjna i siatka szkolna, która zapewnia realizację obowiązku szkolnego.

Charakteryzowane województwo zaliczane jest w kraju do okręgów o stosunkowo niskim poziomie konkurencyjności gospodarczej. Rada Europejska w grudniu 2005 roku, w ramach zasady solidarności, przyznała wsparcie finansowe z budżetu Unii Europejskiej dla najbiedniejszych regionów, wykazujących się najniższym PKB na mieszkańca we Wspólnocie poszerzonej do 25 państw. Tymi regionami, zgodnie z danymi Eurostatu, było pięć województw z Polski: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, warmińsko-mazurskie. Zostały zaliczone do tzw. Polski Wschodniej nie tyle pod względem geograficznym, co pod względem rozwoju gospodarczego³³. Intencją Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej jest zahamowanie tendencji stagnacyjnych, decydujących o marginalizacji i peryferyjności najsłabiej rozwiniętych obszarów Polski – Warmii i Mazur, Podlasia, Podkarpacia, Lubelszczyzny i Ziemi Świętokrzyskiej.

Swoje szanse edukacyjne województwo świętokrzyskie, wraz z innymi wyżej wymienionymi, wykorzystało prawidłowo. Pod względem wielu wskaźników edukacyjnych nie ustępuje regionom znacznie silniejszym ekonomicznie i gospodarczo. Jeśli chodzi o wyniki egzaminów gimnazjalnych, maturalnych i z języków nowożytnych oraz udziału w olimpiadach przedmiotowych, zaczynają w kraju dominować województwa, zaliczane do regionów problemowych o przewadze rolnictwa nad przemysłem. I tak na przykład zdawalność matury w kraju wyniosła w 2000 roku ok. 81%, a w województwie świętokrzyskim wyniosła 80,1%, co oznacza, że nieznacznie odbiegała od średniej krajowej. Na podobnym poziomie maturę zdali uczniowie województw zachodniopomorskiego i pomorskiego. W tej klasyfikacji województwo świętokrzyskie wyprzedziło województwa: warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, opolskie i dolnośląskie (po 79%) oraz lubuskie (77%)³⁴.

³³ S. Pastuszka, *Programowanie rozwoju regionalnego w Polsce z uwzględnieniem polityki spójności*, Kielce 2009, s. 76–77.

³⁴ *Sprawozdanie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z egzaminu maturalnego w 2009 r.*, Warszawa 2010.

Wewnętrznym problemem woj. świętokrzyskiego pozostają różnice w poziomie zdawania matury między poszczególnymi powiatami. Na przykład zdawalność wśród przystępujących do matury w 2008 r. wyniosła: w powiecie ostrowieckim – 84,0%, staszowskim – 83,3%, koneckim i starachowickim po 82,2% oraz w mieście Kielce – 82,9%. Najlepsze wyniki sprawdzianu maturalnego uzyskano w powiatach kieleckim – ziemskim (65,7%) i pińczowskim (66,2%), a więc znacznie odbiegające od średnich krajowej i wojewódzkiej³⁵.

Komunikat Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z listopada 2009 roku potwierdza po raz kolejny ustabilizowaną i stale poprawiającą się pozycję edukacji w województwie świętokrzyskim. Egzamin maturalny z matematyki w skali kraju uzyskał notę 23,71 punktu na 50 możliwych, a w województwie świętokrzyskim 23,01 punktu; w części matematyczno-przyrodniczej średnia dla kraju wyniosła 26,03, a dla województwa świętokrzyskiego 25,13 punktu; w części humanistycznej średnia nota w kraju wyniosła 31,67, podczas gdy w analizowanym województwie 31,12 punktu i był tylko gorszy od województw: wielkopolskiego (31,85) i kujawsko-pomorskiego (31,60). Powyższe dane świadczą o czołowej pozycji edukacji świętokrzyskiej w kraju; zarzuty stawiane regionowi, dotyczące słabego kapitału ludzkiego i braku perspektyw rozwojowych, nie znalazły potwierdzenia w rzeczywistości edukacyjnej i społecznej.

Z kolei wyniki egzaminów w gimnazjach w 2010 roku potwierdzają wyrównanie poziomu nauczania w poszczególnych powiatach województwa świętokrzyskiego. Średnia wyników w regionie, łącznie w części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej, wyniosła 53,19 punktu na 100 punktów możliwych³⁶. Jednak w części humanistycznej dały się zauważyć różnice między najlepszymi a najslabszymi powiatami. Najlepsze wyniki odnotowano w mieście Kielce (58,26 punktu), a następnie w powiatach: skarżyskim (54,98) i koneckim (53,75), a najslabsze w: pińczowskim (49,27) i kieleckim ziemskim (51,48), co oznacza blisko 9 punktów różnicy.

Największe rozpiętości odnotowano w części humanistycznej między miastem Kielce (32,69) a powiatem pińczowskim (27,97), czyli 2,72 punktu. Natomiast w części matematyczno-przyrodniczej odnotowano niezbyt duże różnice, bowiem najlepszy wynik osiągnięto w powiecie skarżyskim (24,02), a najslabszy w powiecie opatowskim (21,91), czyli zaledwie 2,11 punkta różnicy.

Wyróżniające się gimnazja jak nr 23 w Kielcach (40,2 punktu na 50 możliwych), św. Jadwigi w Kielcach (39,6), Zespół Szkół Plastycznych w Kielcach (39,3) oraz gimnazjum Społecznego Towarzystwa Oświatowego w Starachowicach (38,3) od lat należą do czołowych szkół regionu świętokrzyskiego w części

³⁵ *Sprawozdanie z przebiegu egzaminów maturalnych przeprowadzonych w sesji wiosennej 2009 i analiza wyników egzaminu*, Łódź 2010.

³⁶ Zob. <http://www.echodnia.eu/apps/pbcs.dll/misc?url=/templates/zoom.pbs&Site=ED&Date=20100618&Category=EDUKACJA1601&ArtNo=271347498&Ref=V1,18.06.2010>.

humanistycznej³⁷. Natomiast w części matematyczno-przyrodniczej wyróżniająca wyniki osiągnęły gimnazja św. Jadwigi w Kielcach (40,6), w Skarżysku przy ul. Sokoła (40,1) i nr 23 w Kielcach (38,3)³⁸.

Pozytywne nastawienie do edukacji wśród uczniów województwa świętokrzyskiego wyraża się także udziałem w olimpiadach przedmiotowych. W skali kraju w 2009 roku w olimpiadach uczestniczyło 0,21% ogólnej liczby uczniów, podczas gdy w województwie świętokrzyskim 0,27% uczniów. W części humanistycznej w skali kraju wzięło udział 0,40% uczniów, podczas gdy w województwie świętokrzyskim 0,52%, podobnie jak w zachodniopomorskim. W tej dziedzinie województwo świętokrzyskie wyprzedzone zostało przez województwa: warmińsko-mazurskie (0,91%), śląskie (0,61%), podlaskie (0,72%) i kujawsko-pomorskie (0,55%)³⁹. Bardziej obiecujący był start uczniów w części matematycznej olimpiad, bowiem w Polsce startowało 0,40% uczniów, podczas gdy w województwie podlaskim 0,58%, a w świętokrzyskim 0,52% i pod tym względem te województwa zdecydowanie wyprzedziły pozostałe regiony.

Uczniowie województwa świętokrzyskiego startowali również w olimpiadach języków nowożytnych (0,16% ogółu). Średnia dla kraju wyniosła 0,09%, co raczej świadczy o nikłym zainteresowaniu językami. Spośród podobnych województw rolniczych w sposób zdecydowany wyróżniały się warmińsko-mazurskie (0,32%), podkarpackie (0,28%) i podlaskie (0,16%).

Ambicje ludności województwa świętokrzyskiego odpowiadają ambicjom ogółu społeczeństwa polskiego w warunkach lat transformacji społeczno-ustrojowej. W 1995 r. liczba studentów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców Unii Europejskiej (obejmującej 15 państw) wynosiła 320, podczas gdy dla Polski wartość ta wynosiła 223 studentów. W roku 2002 sytuacja ta uległa zmianie na korzyść Polski, w której studiowało już 459 osób na 10 tys. mieszkańców UE, podczas gdy w krajach Unii tylko 340 osób⁴⁰. W roku akademickim 2004/2005 Polska znalazła się na drugim miejscu wśród państw europejskich z 555 studentami, za Finlandią, która miała 575 studentów na 10 tys. mieszkańców.

Poważnym problemem politycznym pozostaje finansowanie edukacji ze strony państwa, które napotyka na poważne problemy budżetowe i nie przekracza 1% PKB. Inne państwa, np. Szwecja czy Dania, wydają na edukację 1,7–1,8% PKB. Inwestowanie w naukę i edukację traktuje się priorytetowo, jako szansę dla rozwoju społecznego i gospodarczego.

W warunkach województwa świętokrzyskiego w latach 1999–2006, aby spełnić oczekiwania związane z edukacją, dokonano znaczącego wysiłku organizacyjnego i finansowego dla wszystkich szczebli kształcenia, poczynając od

³⁷ Zob. <http://www.echodnia.eu/assets/pdf/ED36684618.PDF>, 15.05.2010.

³⁸ Tamże.

³⁹ *Osiągnięcia uczniów kończących gimnazja w kraju w 2009 roku*, Warszawa 2010, s. 64.

⁴⁰ J. Nogieć, *Polscy studenci przyszłością europejskiej gospodarki?*, [w:] *Gospodarka społeczna w Europie*, red. E. Pancer-Cybulska, Wrocław 2008, s. 200–201.

przygotowania dzieci do nauki w szkołach podstawowych po uczelnie wyższe. Powołanie Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego (z dniem 22 marca 2008 r.) Stworzyło dla tutejszej społeczności lokalnej nowe możliwości edukacyjne, które pozwolą na realizację aspiracji edukacyjnych mieszkańców problemowego obszaru posttransformacyjnego⁴¹.

Summary

Contemporary problems of education in the świętokrzyskie voivodship

The author presents educational problems in świętokrzyskie voivodship after the reform of the national education system on the threshold of XXI century. The article presents the problems of various levels of education in the region, which is thought to be the region of the complex problems of transformation. In the conditions of systemic and structural changes the heavy industry collapsed, mainly the munitions which gave people a mass employment. The village also overcomes the problems resulting from overpopulation and fragmented farms. In this situation, the society of the region is seeing its new opportunities in the educational development and notes in this area significant positive changes giving the hope for a major civilization breakthrough.

⁴¹ J. Jarosiński, *Socjalne efekty realizacji Programu Aktywizacji Wsi (PAOW) w województwie świętokrzyskim w latach 2000–2005*, „Disputationes Scientifcate Universitatis Catholicae in Ružomberok” 2008, t. VIII/3.